

CHLEWISKA

Lokalizacja (historyczna i współczesna)

CHLEWISKA, powiat radomski województwa sandomierskiego (ob. powiat szydłowiecki, województwo mazowieckie), dekanat radomski, diecezja krakowska (ob. dekanat szydłowiecki, diecezja radomska), kościół parafialny pw. Św. Stanisława biskupa i męczennika, sklepienia prezbiterium i bocznej kaplicy północnej, zespół zworników i tarczek pod spływami żeber, polichromia późnogotycko-renesansowa detali kamieniarskich

Datowanie (z fazami)

po 1511-1512

Fundator / fundatorzy (odpowiednio do faz)

Mikołaj Chlewicki, właściciel wsi i kolator świątyni

Wykonawcy (osoby, warsztat, krąg artystyczny) – pierwotni i wtórni

nieustalony warsztat lokalny (?)

Historia powstania

Chlewiska to od 2. poł. XIV w. wieś rycerska rodu Odrowążów z nadania króla Kazimierza Wielkiego. Ich miejscowa gałąź przyjęła o jej nazwy miano Chlewickich. Początkowo funkcjonował tutaj drewniano-ziemny gród na kopcu, przekształcony w XV w. na murowany zamek, któremu ostatecznie na pocz. XVII w. nadano formę dwóch zestawionych pod kątem prostym skrzydeł. Wokół wsi rozpoczęto najpóźniej w XVI w. eksploatację i wytop rudy żelaza, rozbudowując kuźnie.

Kościół parafialny pierwotnie z ok. połowy XIII w., późnoromański, przebudowany gruntownie w formach późnogotyckich w latach 1511-1512 z fundacji ówczesnych właścicieli wsi – braci Szymona, Piotra i Pawła Chlewickich, jednonawowy z dwuprzęsłowym prezbiterium oraz dodanymi od północy kolejno zakrystię (z kamiennym portalem z takimiż tarczami herbowymi i datą: 1511, i boczną kaplicę-mauzoleum rodowe, dedykowane Chlewickim. Polichromie obejmują komplet zworników i tarczki heraldyczne na końcu spływów żeber narożnych.

Kilkakrotnie remontowany i rozbudowywany w 1617 i ok. 1650 r., konsekrowany 1671, następnie 1776-1777 z inicjatywy biskupa krakowskiego Kajetana Ignacego Sołtyka, konsekrowany 1777. obecny, bazylikowy korpus nawowy z kaplicą południową zbudowany w latach 1923-1924 w stylu neobaroku wg projektu arch. Oskara Wiktora Sosnowskiego (1880-1939), konsekrowany 1925. Prace remontowe w 1982 r., ostatnia konserwacja prezbiterium i kaplicy północnej po 2010 r., wtedy przemaalowanie ww. elementów.

Kompozycja / układ

Prezbiterium: sklepienie z piaskowcowymi żebrami i detalami, dwuprzęsłowe, gwiazdźiste, z kompletem pięciu zworników (cztery koliste, środkowy z wykrojową tarczką) z wypukłorzeźbionymi herbami fundatorskimi, kolejno: Odrowąż Chlewickich, Półkozic (z syglami P H), Habdank Pękostawskich (?), oraz sześcioboczną maswerkową rozetką i polem z rytym znakiem kamieniarskim / gmerkiem budowniczego (?); zespół sześciu tarczek na zakończeniach spływów żeber, z godłami heraldycznymi: Odrowąż (w narożnikach) i Habdank (na styku przęseł). Wszystkie z jasnoczerwonymi polami i złożonymi godłami (oraz syglami i rytym gmerkiem).

Kaplica: na planie prostokąta, nakryta analogicznym sklepieniem z jednym zwornikiem z tarczką z herbem Odrowąż, na zakończeniach spływów żeber aplikowane herby w układzie naprzemiennym: dwa Odrowąż i dwa Habdank. Opracowane podobnie.

Ikonografia

Zespół zworników i tarczek na spływach żeber reprezentuje lokalną, związaną z fundatorską rodziną rycerską Chlewickich i Pękostawskich (?), realizację typowego schematu poświadczającego udział w fundacji grona fundatorów-kolatorów, miejscowego kleru oraz – potwierdzenie ambicji budowniczego, wyedukowanego w ramach cechu lub ważnej strzeczki architektoniczno-kamieniarskiej. Godła

herbowe: Odrowąż, Habdank i Półkozic opracowano zgodnie z ówczesną tradycją heraldyczną, spisana następnie w 1584 r. przez Bartosza Paprockiego (1540-1614) w jego najstarszym herbarzu.

Analiza formalno-stylistyczna

Z uwagi na spore różnice w opracowaniu poszczególnych godeł, zwłaszcza Odrowąż, można przyjąć hipotezę o wykonaniu omawianych elementów przez dwóch różnych kamieniarzy – osobno do prezbiterium i kaplicy. Ten drugi byłby też autorem pozbawionych dzisiaj polichromii portalu i oprawy okienka północnego zakrystii oraz obudowy *sacrarium*. Pierwotną malaturę wykonał malarz związany z pracowniami kamieniarskimi z ośrodka w sąsiednim Szydłowcu.

Źródła i literatura przedmiotu

Warszawa, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Dział Ewidencji i Rejestru Zabytków Ruchomych, karty nr RAX 00000260, 00000261, 00000265, IX 1967, oprac. W. Puget.

W. Łuszczkiewicz, *Przyczynek do historii architektury murowanych kościołów wiejskich w średniowiecznej Polsce*, „Sprawozdania Komisji Historii Sztuki”, 6: 1900, s. 270-273; J. Wiśniewski, *Dekanat konecki*, Radom 1913, s. 37; Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. III: *Województwo kieleckie*, red. J.Z. Łoziński i B. Wolff, z. 5: *Powiat konecki*, oprac. tychże, Warszawa 1958, s. 3; D. Kupisz, *Rody szlacheckie ziemi radomskiej*, Radom 2009, s. 35-37, il. 25, 34; W. Gałązka, M. Głuch, S. Kozioł, L. Wąsik, *Nasza Gmina Chlewiska*, wyd. II, Radom 2015, s. 315-316; *Szkicownik Stanisława Wyspiańskiego z naukowo-artystycznej wycieczki w Opoczyńskie z roku 1888* : ze zbiorów Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, z. 1, oprac. P. Łopatkiewicz, Kraków 2018, s. 82-89, il. nlb.

Fotografie:

